

UVOD U ČITANJE IBN HALDUNOVE AL-MUQADDIME

(Enes Karić: Ibn Haldun: uvod u čitanje Al-Muqaddime, Sarajevo, El-Kalem, 2008., 177 str.)

Bosanski prijevod Ibn Haldunove Al-Muqaddime (štampan u dva opsežna toma; izišao potkraj 2007. god. u izdanju El-Kalema, a u prijevodu rahmetli dr. Teufika Muftića) može se označiti kao prvorazredni kulturni događaj u BiH u 2007. godini. Riječ je o prvom integralnom prijevodu ovog kapitalnog djela na naš jezik, čiji je autor čuveni Ibn Haldun. Prijevod je obznanjen u povodu 600 godina od preseljenja na ahiret ovog velikog muslimanskog mislioca (umro u Kairu 809./1406. godine). Ako bismo u jednoj rečenici trebali ocijeniti ovo djelo koje se na osoben način bavi filozofijom povijesti, onda je najprikladnije navesti mišljenje savremenog američkog historičara, Toynbeeja, koji smatra da Al-Muqaddima predstavlja *najblistavije djelo te vrste ikada do sada napisano*.

Ova naša usputna bilješka o najvećem djelu filozofije povijesti u povijesti filozofijske literature služi nam kao mali uvod u predstavljanje najnovije knjige prof. dr. Enesa Karića pod naslovom *Ibn Haldun: uvod u čitanje Al-Muqaddime*. Naime, sretna je okolnost da smo u prilici, nedugo iza bosanskog izdanja Al-Muqaddime, čitati odličan uvodnik u ovo remek-djelo filozofske povijesti. Zato ćemo u nastavku na, kako smo već istakli, skicirati sadržaj navedenog djela te usputno istaći, prema našem mišljenju, neke važnije njegove značajke i domete.

Prvi dio knjige profesora Karića govori o životu i djelu autora Al-Muqaddime. Temeljeći svoja istraživanja na najrelevantnijoj biografskoj literaturi o životu Ibn Halduna, profesor Karić iznosi brojne detalje u vezi sa porodičnim miljeom Ibn Halduna: njegovim imenom, nadimcima, porijeklom i precima.

Autor potom prati neformalno i formalno obrazovanje Ibn Halduna. Veći dio posvećen je bogatoj Ibn Haldunovoj političkoj karijeri, gdje autor detaljno registrira zanimljive činjenice iz Ibn Haldunova političkog angažmana u kontekstu teškog i turbulentnog vremena u kome je živio. Iznose se interesantni i manje poznati podaci o Ibn Haldunovim uspjesima, padovima, iskušenjima, karakternim crtama, odnosima spram vlasti i vladarima, važnim susretima, vjerskim i svjetovnim dužnostima, putovanjima... Sumirajući zaključke, profesor Karić napominje da je Ibn Haldun 'cijelog svoga života boravio samo u arapskoj kulturnoj zoni islamskog svijeta, i njegovo iskustvo te sredine umnogome je oblikovalo njegove poglede na povijest i filozofiju povijesti'. Uočavajući interaktivnu vezu između Ibn Haldunovog životnog puta i njegovog grandioznog djela, profesor Karić još ustvrđuje: 'Golemo, živo i neposredno iskustvo različitih uprava, kraljeva, vladara, država, društvenih organizama i uređenja našli su svoj teorijski odjek u njegovim djelima, posebno Al-Muqaddimi' (str 4).

Slijedeći odjeljak posvećen je Ibn Haldunovim djelima i njihovim kratkim sadržajnim analizama. Prema navedenom spisku djela (njih deset), zapaža se da Ibn Haldun ne spada u red onih klasika koji su ovjenčani impozantnim brojem naslova, ali zasigurno možemo kazati da je taj Ibn Haldunov 'kvantitativni deficit' supstituiran njegovom Al-Muqaddimom, djelom koje stoljećima pronosi planetarnu slavu njezina autora i po kojem je Ibn Haldun poznat i priznat diljem Planete. Ovaj, uvjetno kazano, prvi dio knjige autor završava navođenjem interesantnih svjedočanstava Ibn Haldunovih savremenika različitih profila o njemu samome.

Nakon iscrpnog predstavljanja životnog puta Ibn Halduna, autor nas uvodi u 'glavno djelo' Ibn Halduna, tj. Al-Muqaddimu. To je djelo 'koje je učinilo da Ibn Halduna ubrajaju među pokretače svjetskog mišljenja' (str. 64). Autor nas upoznaje s činjenicom da je u formalnom smislu Al-Muqaddima, zapravo, prva ili uvodna knjiga Ibn Haldunove opće povijesti svijeta ili univerzalne povijesti poznate pod skraćenim naslovom *Kitabu'l-'iber*. Profesor

Karić donosi i podatak da je Ibn Haldun prvu verziju *Al-Muqaddime*, kao i neke druge sveske djela *Kitabu'l-'iber*, napisao tokom perioda od četiri godine (od 1375. do 1379. godine po gregorijanskom kalendaru), dok je živio u dvorcu Ibn Salama.

Autor zatim prati sudbinu *Al-Muqaddime* u Evropi i tvrdi da je njezin 'grandiozni značaj otkriven baš na evropskom kontinentu', navodeći u tom smislu bibliografske podatke o prijevodima *Al-Muqaddime* i studijama o njoj na brojnim evropskim jezicima kao i predanim istraživačima koju su je istraživali i predstavljali zapadnjačkoj publici (tokom XVIII, XIX i XX stoljeća). Kada je u pitanju islamski svijet, veća pažnja izučavanju *Al-Muqaddime* otpočela je tek pedesetih godina XX stoljeća, tvrdi profesor Karić. Prateći izdanja *Al-Muqaddime* na arapskome jeziku, autor, na temelju relevantnih studija, iznosi niz zanimljivih i žalosnih činjenica u vezi sa brojnim greškama i nedostacima u arapskim izdanjima: štamparske i logičke pogreške, urednički propusti, itd., a posebno analizira napade i osporavanja arapskih modernista i nacionalista na Ibn Halduna (kao što su Taha Husejn, Salama Musa, Ahmed Emin i dr.) te ukazuje na njihove nedosljednosti.

U odjeljku koji slijedi profesor Karić ukazuje na jedan iznimno važan problem 'modernizirajućih čitanja i razumijevanja Ibn Halduna i *Al-Muqaddime*'. Prema Kariću, radi se o 'neopravdanom učitavanju moderni(stički)h teorijabiolozizma, evolucionizma, sociologizma, marksizma i drugih zapadnih izama u *Al-Muqaddimu*' (str. 79). Primjetno je, prema autorovoj diskusiji, da je u središtu navednog problema pitanje prevođenja *Al-Muqaddime*, a posebno nekih ključnih termina ovoga djela.

U odjeljcima *Struktura Al-Muqaddime*, *Historijska nauka u Al-Muqaddimi* i *Unutarnja dinamika Al-Muqaddime*, autor, između ostaloga, predočava: formalni plan djela o kojem je riječ, ističe ključne riječi *Al-Muqaddime* i Ibn Haldunove teorije društva i povijesti, Ibn Haldunovo novo i, prije svega, kritičko poimanje historije te analizira njegov holistički pristup proučavanja ljudskog društva, koji većina savremenih istraživača Ibn

Haldunovog mišljenja ocjenjuje realističkim i racionalističkim. Navedena poglavlja, dakle, dotiču ona sržna pitanja za ispravno razumijevanje i interpretiranje *Al-Muqaddime* u današnjem vremenu i najneposrednije nas suočavaju sa izvornim Ibn Haldunovim pogledima na društvo i povijest u recepciji profesora Karića.

Pretposljednja dva odjeljka Karićeve knjige, rezervirana su za dva ključna pojma Ibn Haldunove povijesti filozofije i čine osnovu njegove teorije o novoj historijskoj znanosti, a to su pojam *'asabiyye* i *'umran*. Autor ukazuje na različite prijevode ova dva važna termina te potanko, analitički i znalački izlaže Ibn Haldunovo tumačenje ovih termina, njihove forme nastajanja i nestajanja, njihove ciljeve, svrhe, vrste, međudnos, itd. Veliki značaj i važnost dubokoumnih analiza ovih termina prepoznajemo u tome što one umnogome mogu pomoći u čitanju i razumijevanju vremena u kojem živi današnji čovjek društva i historije.

U posljednjem odjeljku knjige govori se o klasifikaciji nauka u *Al-Muqaddimi*, dok u odjeljku *Umjesto zaključka* profesor Karić sumira ovu svoju izvanrednu studiju o Ibn Haldunu i njegovoj *Al-Muqaddimi* iznoseći svoj stav o 'trijadi u Ibn Haldunovom filozofskom mišljenju iskazanoj kroz tri aksioma', koje koncizno obrazlaže. Ta tri aksioma, prema mišljenju profesora Karića, jesu slijedeća: 1) *nomadska plemena usljed svoje kohezivnosti osvajaju sjedilačka društva*; 2) *spajanje plemenske ili grupne solidarnosti i vjerskog žara – tj. 'asabiyye – jeste preovlađujući fenomen u povijesti*; i 3) *svako osvajanje po unutarnjoj dinamici teži bogaćenju, raskošim luksuzu i lagodnom životu*.

Na kraju ovog našeg prikaza, valja istaći da ovu knjigu krase prepoznatljiv stil profesora Karića. Jasnoća, lahkoća i preciznost u izražavanju čudesno su spojene sa misaonošću, dubokoumnošću i poetičnošću u hermeneutičko-filozofskom diskursu profesora Karića. Još jedna prepoznatljiva odlika prisutna je i u ovoj Karićevoj knjizi. Naime, u knjizi se navodi mnoštvo (vokaliziranih) citata na arapskome jeziku. Ova knjiga profesora Karića – napisana po (treba li to uopće kazati!) najboljim

akademske standardima – nesumnjivo predstavlja veliki doprinos našoj bosanskoj nauci o društvu i povijesti i njezinim susretom sa Ibn Haldunom i njegovom Al-Muqaddimom. Ona nas (do sada) na najbolji način nas uvodi u, rekli bismo, svijet Al-Muqaddime i njezine višestruko slojevite strukturalne planove. Sadržinska razuđenost Al-Muqaddime i golemi raspon njezine intelektualne širine i misaone dubine kao da su sažeto smirene između korica ove izvanredne Karićeve studije.

Karićeva knjiga može nam poslužiti kao, metaforički govoreći, jedna od najsigurnijih intelektualnih staza koja nas može odvesti do najviših značenjskih i interpretativnih mogućnosti Ibn Haldunove ‘univerzalne historije’, ali i razumljivosti društvenih odnosa u svijetu u kome živimo.

Almir FATIĆ

KNJIGA KOJA NE KROJI VREMENU JEDNOSEZONSKO ODIJELO

Mevludin Dizdarević: *Bolest i lijek savremenog društva*, studije i eseji, Zenica, 2006.

Vjerske knjige uče čovjeka da gleda život u njegovoj najudaljenijoj tački, tražeći sagledavanje stvari i pojava u njihovim suštinskim i sveobuhvatnim smjernicama, dok ga je ordinarni život, sa svim svojim stegama i trenutnim blagodatima, uvijek sputavao u tome, jer je odlučno tražio da živi u potpunosti trenutak koji je aktuelan. I, dakako, vjernik je razvučen između ove dvije postavke, svaka ga, čini se, istoznačno vuče sebi, ali snaga vjere u njemu odvažno stavlja teg na tačku koja tone duboko i daleko u vječnost.

I ova vjerska knjiga *Bolest i lijek savremenog društva* koja je *step by step* iscurila iz pera hafiza Mevludina Dizdarevića, a koju kanimo ukratko predstaviti, poziva na život u njegovoj krajnjoj intenci, ali ona, također, traži

da se krene i od aktuelnog, ne oslobađajući se iskustva prethodnih generacija, te se zatim odlučno, ostavljajući nepravilnosti iza sebe, zaputiti ka vječnosti. Da, riba je u moru i tamo ćemo mrežu bacati.

Knjiga hafiza Dizdarevića, koja čini zbirku tekstova (studija i eseja) objavljivanih u nekoliko različitih glasila (*Preporod, Glasnik, Novi muallim, Novi horizonti*) u periodu od tri i po godine, insistira na čovjekovoj zapitanosti i brigom nad aktuelnim, koje je zbnunjujuće, kontradiktorno i paradoksalno i koje je, dakako, prethodnica onoga što će biti u budućnosti, gledano iz vremena ljudskog bitisanja, jer strijela vremena, koje se mjeri i koje teče, nepogrješivo leti baš u tom pravcu. “Čim se svijest probudi, nalazi se uvijek u elementu moralnog stanja”, kazat će uvjerljivo Hegel, ali ćemo i mi kazati: Čim svijest današnjice otvori oči, vidjet će pregršt problema i nevolja sa kojima se valja suočiti, poglavito je to tako kad muslimanska svijest otvori oči, jer tu je opet posebna priča, s naglaskom: ko je kriv za sve!? Krivca tražimo, ali ga, čini se, ne nalazimo; i kad ga naslutimo, ništa ne činimo! Je li entropija najbolja riječ/opis za ove generacije, pokazat će vrijeme, ali hafiz Dizdarević čini izuzetak koji potvrđuje pravilo ili čini taj kritički sud vremena koji sasvim rezolutno stoji nasuprot tega entropije koji vuče ove generacije strmoglavo u bezdan prošlosti.

Hafiz se u svojoj knjizi otvoreno i na sav glas pita šta je to sa današnjim čovjekom, baš kao što se iskreno pita i norveški biskup Gunar Stolset: *Šta je onda čovjek?* Naravno, odveć je lahko uporediti pametnog sa svjesnim, dobrog i moralnog “*sa onim koji se ne oholi*”, kako bi to Kur’an kazao, ali u ovom konkretnom slučaju poređenja hafiza i biskupa može se zaključiti da obojica snuju o nekom novom svijetu, ne baš tako vrlom kao što je svijet A. Huxleya, ali svijet vrlom morala, ljepote, vjere i umjetnosti, svijet vrlom pravde gdje se ljudi ne dijele na *alfe, bete, game*, gdje su (današnje) parole, tipa: *Promiskuitet je obaveza građanina, Svako je svakome dostupan, zamijenjene presvetim upozorenjima: Nemojte se prebližavati bludu, Ne poželi ženu bližnjeg svoga*. Hafiz, također, snuje o vrlom starom svijetu u kome je doista privilegija biti roditelj i gdje to nije privilegija primitivnog svijeta kao